

Derk Jan Stobbelaar,
Martijn van der Heide,
John Janssen
Lectoren Geïntegreerd
Natuur- en
Landschapsbeheer,
Hogeschool Van Hall
Larenstein

Voor het beschermen en ontwikkelen van natuur wordt het steeds belangrijker de verschillende functies van natuur voor het voetlicht te brengen en daarmee coalities te sluiten met andere maatschappelijke groeperingen, die belang hebben bij één of meerdere van deze functies.

Ook het verdienen van geld met natuur komt steeds prominenter op de agenda, zeker in deze tijd van draconische bezuinigingen op natuurbeheer (minstens 40% minder, oftewel ruim 300 miljoen euro). Dit vraagt van natuurbeheerders nieuwe vaardigheden, die ook in de groene opleidingen een plaats moeten krijgen.

Natuur in een gouden kooi is verleden tijd

De kenniskring van het lectoraat op bezoek bij voormalig vliegveld Soesterberg. De soortenrijke graslandvegetatie is ontstaan door verschringsbeheer dat als voornaamste doel had botsingen tussen vogels en vliegtuigen te verminderen: vogels van voedselrijke graslanden vliegen op bij verstoring, vogels van schrale graslanden drukken zich. Een mooi voorbeeld van geïntegreerd natuurbeheer.

De voormalige startbaan. Dit cultuurhistorische element wordt straks onderdeel van een fietsroutenetwerk.

De laatste tijd gaan er stemmen op om het natuurbeheer in Nederland te versoberen en een kleinere Ecologische Hoofdstructuur (EHS) aan te leggen. Dit kan worden gezien als een voorlopig eindpunt in een ontwikkeling waarin, tussen de vele ruimtelijke claims die er op de schaarse ruimte liggen, het lastig blijkt om natuur en landschapskwaliteit te handhaven. Wil er in dit krachtenspel duurzaam maatschappelijk draagvlak blijven voor natuurbeheer in ons land, dan is een wettelijk 'cordon sanitaire' (ofwel: natuur in een gouden kooi) voor het behoud van soorten en hun habitats op de lange termijn geen houdbare optie. Om dit draagvlak te creëren, is het noodzakelijk dat het beheer van natuur wordt geïntegreerd met maatschappelijke wensen en behoeften. In concreto betekent dit dat natuur meer dan voorheen een onderdeel wordt van een integraal afwegingsproces waarbij naast ecologische argumenten vooral ook economische en sociaal-maatschappelijke afwegingen dienen te worden gemaakt die bepalend zijn voor de manier waarop het landschap wordt beleefd en gewaardeerd. Dit alles brengt met zich mee dat, wil de natuurbeheerder vandaag de dag effectief kunnen opereren in het veranderende maatschappelijke krachtenveld, hij of zij op een geïntegreerde manier moet beschikken over kennis en handelingsperspectie-

ven vanuit het ecologische, sociale, en het economische kennis domein en deze op een interactieve manier kan inzetten. Om die vaardigheden te stimuleren is binnen de opleiding Bos en Natuurbeheer van Hogeschool Van Hall Larenstein (VHL) sinds kort een lectoraat genaamd Geïntegreerd Natuur en Landschapsbeheer gestart. Natuurlijk besteden de natuurbeheer-opleidingen in Nederland al in meer of mindere mate aandacht aan deze materie, maar door een lectoraat over het onderwerp in te richten, kan er op een intensieve, gestructureerde en samenhangende manier worden nagedacht over hoe natuur- en landschapskwaliteit kan worden geïntegreerd met maatschappelijke wensen. Maar ook hoe een dergelijke integratie via het hoger onderwijs vorm moet krijgen en vertaald kan worden naar de praktijk. Eén van de activiteiten binnen het lectoraat is het doen van onderzoek naar praktijkvoorbeelden waarin natuur- en landschapsbeheer wordt gecombineerd met andere maatschappelijke activiteiten in een gebied. Een aantal praktijkvoorbeelden ter illustratie.

NATUUR IN COMBINATIE MET MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

Een bekend voorbeeld van een maatschappelijk vraagstuk, dat door natuurontwikkelaars als kans

Voormalig vliegveld Soesterberg wordt omgevormd tot een natuur- en recreatiegebied. Door de belangen van het Utrechts Landschap (natuur), de gemeenten (woningbouw, leefklimaat), de omwonenden (recreatie) en de zweefvliegvereniging (rust en ruimte) te combineren kan er een gebied ontstaan waar cultuurhistorie, ecologie en recreatie elkaar fysiek en financieel versterken.

Deze tekst is een zeer verkorte bewerking van de lectorale rede 'Verschillende kleuren, één meesterwerk', uitgesproken op 21 april 2011.

voor een geïntegreerd gebiedsproces wordt gezien, is waterberging. Door de klimaatverandering wordt de piekafvoer van onze rivieren groter, waardoor de veiligheid in gevaar komt. Een harde technische oplossing zou zijn om de dijken te verhogen, terwijl een natuurlijke oplossing het verbreden van het afvoerbed is. Deze laatste oplossing combineert de wateropgave met integrale gebiedsontwikkeling, waardoor niet alleen de veiligheid wordt gediend, maar er tegelijkertijd nieuwe mogelijkheden voor natuur en recreatie ontstaan. Interessant daarbij is om – in meer detail dan nu vaak gebeurt – te achterhalen welke maatschappelijke kosten en baten deze natuurlijke, geïntegreerde oplossing biedt in vergelijking met de harde technische oplossing. Op die manier kan worden aangetoond dat er klinkende munt te slaan is uit natuurlijke waterbuffering.

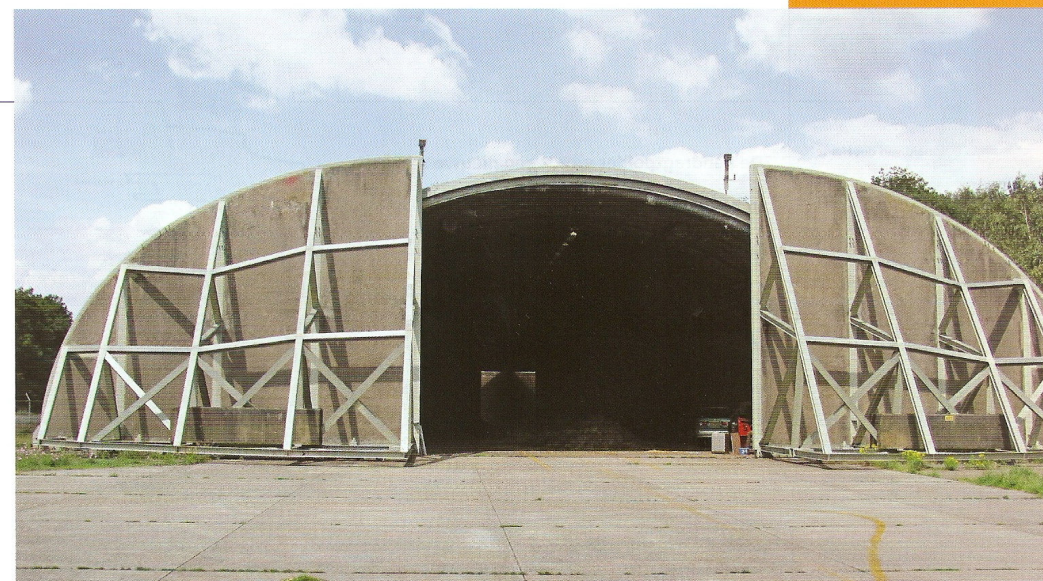
Een ander steeds belangrijker maatschappelijk vraagstuk is dat van de energievoorziening. Nederland is sterk afhankelijk van Russische gasbarons en Saoedische oliesjeiks. Om die afhankelijkheid te verminderen, wordt volop gezocht naar alternatieven. Een mogelijkheid hiertoe is de inzet van biomassa uit natuurgebieden of uit natuurlijke onderdelen van ons cultuurlandschap (zoals rietlanden, natuurgaslanden en houtwallen, zie Groen 2009-12). Dat brengt tegelijkertijd nieuwe inkom-

sten met zich mee^[1], zeker als je bedenkt dat het verbanden van biomassa nog maar de eerste stap is naar de verwaarding hiervan. In de biobased economy – een groenegrondstoffeneconomie met gesloten kringlopen die bijdraagt aan duurzame groei – wordt een toekomstbeeld geschetst waarin van biomassa zelfs medicijnen, plastics en andere hoogwaardige zaken gemaakt kunnen worden, waardoor biomassa nog veel meer baten oplevert. Op die manier draagt biomassa bij aan de zogeheten 'Green Deal', waarbij economische groei en werkgelegenheid samengaan met duurzaamheidsambities.

DE MAATSCHAPPIJ BETREKKEN BIJ NATUUR-ONTWIKKELING

In bovenstaande voorbeelden lifte natuur mee op andere maatschappelijke ontwikkelingen. Maar soms heeft natuur het primaat, zoals bij de aanleg van de EHS. Echter, ook dan is het van belang om te zoeken naar integratie van belangen, omdat daarmee de inrichting van een gebied en het beheer van nieuwe natuur veel meer draagvlak krijgt. Uitgangspunt binnen het lectoraat is dat integratie van natuur- en landschapskwaliteit en maatschappelijke vraagstukken regionaal vorm moeten krijgen. Lokale partijen zoals natuurbeschermers, bewoners en ondernemers zullen specifiek voor hun situatie moeten nagaan waar de kansen voor kruisbestuiving en meekoppelingen liggen.

Overzicht over het gebied. Een deel van de gebouwen blijft in gebruik, een deel wordt gesloopt. Hiervoor komen huizen in de plaats, waarbij een deel van de opbrengst gebruikt wordt voor de inrichting van het gebied.

De voormalige vliegtuighangars worden nu gebruikt als stal voor de schapen en als mestopslagplaats: nieuwe functies voor bestaande cultuurhistorische elementen.

Illustratief in dit opzicht is de Polder Groot Mijdrecht, een droogmakerij in het Groene Hart. Het is een van de delen van de EHS waar na twintig jaar plannen maken nog nauwelijks enige natuur is gerealiseerd^[2]. Van integratie van belangen was bij Polder Groot Mijdrecht lange tijd geen sprake. Plannen werden aanvankelijk top-down door bestuurders over de bevolking heen gestrooid, sectoraal ingestoken vanuit bijvoorbeeld alleen het waterbeheer, en deels zwak wetenschappelijk onderbouwd. Uiteindelijk kwam er in de loop van 2010 een alternatief plan, de Veenribbenvariant, dat is opgesteld in nauw overleg met de bewoners. In dit plan wordt weliswaar ingeleverd op de natuurdoelen, maar kan alle bewoning in het gebied gespaard worden en bestaat er nauwelijks nog maatschappelijke weerstand tegen de geplande herinrichting van het gebied. Van de ontwikkelingen in Polder Groot Mijdrecht kunnen we binnen het lectoraat – maar ook daarbuiten – veel leren over hoe de maatschappelijke processen van 'natuurontwikkeling' lopen, en wat faal- en succesfactoren daarbij zijn.

LERENDE NETWERKEN

Het lectoraat geïntegreerd natuur en landschapsbeheer wil meerjarige projecten starten die tot doel hebben in de praktijk te oefenen met het integreren van belangen rondom natuur en landschap. In deze projecten werken natuurbeschermers, bewoners, ondernemers en het onderwijs gezamenlijk aan een oplossing en leren zij van elkaars expertise. Het achterliggende idee daarbij is studenten te leren zien welke belangen er in een gebied spe-

len (werkgelegenheid, toegankelijkheid, identiteit enz.) en hoe die belangen vorm gegeven kunnen worden met behulp van de natuur die in de regio aanwezig (of eventueel te ontwikkelen) is. Daarvoor zullen zij kennis moeten opdoen van verschillende disciplines – niet alleen ecologie, maar ook onder meer economie, sociologie, cultuurhistorie – om de belangen die er spelen, beter te kunnen begrijpen, van elkaar te laten profiteren of juist tegen elkaar af te wegen. Uiteindelijk moeten studenten – in samenwerking met de andere genoemde partijen – in staat zijn visies te ontwikkelen en ontwerpen te maken om te laten zien hoe een geïntegreerde oplossing er uit ziet. Het lectoraat streeft er op deze manier naar direct bij te dragen aan integratie van natuur- en landschapskwaliteit in regionale gebiedsprocessen, en door te reflecteren op succes- en faalfactoren ook uitspraken te kunnen doen over de inpasbaarheid in andere (praktijk)situaties. Zodat het uiteindelijk veel vanzelfsprekender wordt rekening te houden met de natuur.

VOETNOTEN

^[1] Terreinbeherende organisaties, zoals Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten, halen op dit moment circa 16% van de natuurbeheerskosten uit andere financiële bronnen dan subsidies.

^[2] Gemeente de Ronde Venen 1998; de Boer et al. 2008; Over de ontwikkelingen in Polder Groot Mijdrecht is een lange reeks van artikelen en interviews gewijd in het tijdschrift Landwerk. Dit 'feuilleton' startte in 2007 onder de noemer 'Ondertussen in Groot Mijdrecht' en loopt tot heden door.